

Anna Tyrpa

Instytut Języka Polskiego Polskiej Akademii Nauk, Kraków

anna.tyrpa@ijppan.pl

JERZY REICHAN (1929–2026)

WSPOMNIENIE

Jerzy Reichan urodził się 18 października 1929 r. w Krakowie jako syn lekarza Jerzego Reichana i nauczycielki Zofii z domu Grzymek. Dzieciństwo spędził w Batowicach na północ od Krakowa, gdzie Jego ojciec pracował w sanatorium. Dzięki temu, że w zeszłym roku ukazały się wspomnienia Jerzego Reichana (Zięba 2025), dowiadujemy się, że rodzina często spędzała wakacje w dworze babci Jerzego, Józefy Reichanowej, w Ostrowie niedaleko Ropczyc. Tam też znalazł schronienie mały Jurek wraz z mamą na pierwsze pół roku wojny, podczas gdy ojciec usiłował (bezsukutecznie) znaleźć swój oddział wojskowy. Od wiosny 1940 do lata 1942 r. mieszkali znów w Batowicach, a po zamknięciu przez Niemców sanatorium powrócili do Ostrowa. W 1943 r. zamieszkali na terenie szpitala św. Łazarza w Krakowie, gdzie doktor Reichan znalazł pracę. Dzień 17 stycznia 1945 r. okazał się dla rodziny tragiczny – radziecka bomba zabiła Jerzego seniora (miał 45 lat).

W 1948 r. Jerzy Reichan zdał maturę w Liceum im. Króla Jana III Sobieskiego¹ i rozpoczął studia polonistyczne oraz anglistyczne w Uniwersytecie Jagiellońskim. Pod koniec studiów wykonywał prace zleczone pod kierunkiem prof. Kazimierza Nitscha. Magisterium polonistyczne uzyskał w 1952 r., a od 1 października 1953 r. pracował już na etacie w Pracowni Atlasu i Słownika Gwar Polskich, która mieściła się wówczas przy ul. Mikołajskiej 9 (Leszczyński 2002). W latach 1954, 1955, 1960 prowadził badania terenowe, co opisał we wspomnieniach (Reichan 2021, 2024). Wytężona praca nad tworzeniem map do *Małego atlasu gwar polskich* i artykułów do *Słownika gwar polskich* oraz redagowaniem obu dzieł absorbowała go tak mocno, że stopień doktora uzyskał dopiero w 1977 r. na podstawie rozprawy *Małopolskie gwary jednonosówkowe* (Reichan 1980). W tym samym roku został kierownikiem Zakładu Dialektologii Polskiej w Instytucie Języka Polskiego PAN, przy Placu na Groblach 8 (po przedwczesnej śmierci profesora Mieczysława Karasia). Już w następnym roku uzyskał habilitację za monografię *Zmiany we fleksji rzeczowników męskich zakończonych pierwotnie na spółgłoski wargowe palatalne w języku polskim na tle słowiańskim* (Reichan 1975). W latach 1985–1991 pracował w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim. Tytuł profesora otrzymał w 1993 r. W roku 1999 ukazał się pod redakcją Profesora *Indeks alfabetyczny wyrazów z kartoteki „Słownika gwar polskich”* (Reichan 1999), dzieło bardzo przydatne dialektologom. 31 grudnia 1999 r. Jerzy Reichan odszedł na emeryturę, co nie znaczy, że porzucił pracę naukową. Wręcz przeciwnie, można zauważyć, że 26 lat, które upłynęło od tego czasu, przyniosło wiele cennych opracowań. Wśród nich warta uwagi jest potężna książka *Polskie atlasy dialektologiczne i etnograficzne* (Reichan, Woźniak 2004) z 2004 r., napisana wspólnie z Kazimierzem Woźniakiem. W trzech tomach „Studiów Dialektologicznych” (II, IV i V) można znaleźć bibliografię prac Jerzego Reichana za lata 1957–2018. Z późniejszych lat pochodzą artykuły o K. Nitschu (Reichan 2019), o zalewajce (Reichan 2022) i o nazwach zadymki śnieżnej (2025). Charakterystykę Jego twórczości naukowej przynosi mój artykuł (Tyrpa 2019a), a opisy działalności promotorskiej i recenzenckiej – kolejne moje prace (Tyrpa 2019b, 2025). Śledząc dokonania Profesora, odnosi się wrażenie, że wpływ lat wcale nie powstrzymał Jego inwencji twórczej.

Chciałabym jeszcze wspomnieć o tym, że Profesor doprowadził do publikacji pamiętników swojego krewnego, artysty ceramika Stanisława Reychana (Reychan 1992).

Koleżanki i koledzy z pracy znali też Jerzego Reichana jako poetę. Przy różnych okazjach tworzył wiersze. Oto jeden z nich, ofiarowany młodszej koleżance po obrobie jej doktoratu²:

1 Jego kolegą z tej samej klasy był Zygmunt Klimek. Obaj studiowali filologię polską i pracowali później w Instytucie Języka Polskiego PAN. Doktor Klimek zmarł 28 stycznia 2026 r.

2 Dla oszczędności miejsca potraktowałam ten wiersz jako tekst ciągły.

Życie kwiatów jest życiem motyli: / Woń i barwa mijają po chwili. / Pamiątniki wypełnione słowem / Żyją lata Matuzalemove. / Pamiątniki ozdabiasz kwiatami – / Motylami lśniącymi jak aksamit. / Chcesz, by zwiewne stało się trwałym, / A ulotne miało siłę skały. / Więc, by sercu Twemu dać radość / I uczynić pragnieniom zadość, / Idę wiernie za Twoim życzeniem / I w imiennik wpisuję wspomnienie. / Wspomnij, Haniu, ten dzień styczniowy / W starym grodzie Kraka, pod Wawelem, / Pomnij też o ludziach owych, / Których było przy Tobie wiele. / Zaczynałaś swój bieg olimpijski / Pośród ludzi Twemu sercu bliskich. / Pomnij kiedyś po wielu latach, / Kto tam był? I Mama i Tata, / I Rodzina i Przyjaciele, / Tylu ludzi i serca tak wiele. / Straszewskiego to była ulica – / W bramie Marii obraz Cię zachwyca. / Może czuwa ta Pani z Wysoka, / By był język polski jak opoka / I patronką się staje tej mowy – / W żywot wkracza Instytutowy. / Już wszyscy usiedli kołem / I profesor Stanisław zaczyna, / Za nim zaraz się ozwie Krystyna, / Przyoblekłszy się w uśmiech wesoły, / I przedstawi pokrótce Twe dzieje: / Twoją miłość, Twą wiarę, nadzieję – / Jak zrodziłaś się dla nauki, / Czyniąc z pracy swej dzieło sztuki. / Bo z miłości powstaje rzecz nowa, / Bo bez wiary nie wypowie się słowa / I nic się dalej nie dzieje, / Jeśli z myśli wyrzucić nadzieję. / Recenzenci zaczęli swe role. / Chcieli Hanię wyprowadzić w pole, / Lecz tych dwu z dalekiego Lublina / Pokonała uroczą dziewczyna. / Zaś Victorią nad tym z Warszawy / Ozdobiła wieniec swej sławy. / Do ataku krakowianin się rzucił – / Ze złamaną tarczą powrócił. / Rada bieży do drugiej komnaty: / Tajemnicze rozpoczyna debaty, / Lidka wiernie swym piórem ich wspiera, / Czekających niecierpliwość pożera. / Idą „Radni” z tajemnicą na twarzy, / Lecz w ich oczach uśmiech się jarzy, / A w uśmiechu tym zwiastowanie, / Że doktorem obrali Hanię. / Pada słowo i aplauz wystrzela, / Pocałunki lecą i kwiaty, / Gratulacje brzmią i wiwaty / I każdy swe serce otwiera. / Łzy wzruszenia Tata rozsiewa, / Mama w domu już ucztę podgrzewa, / By za chwilę akordem nowym / Dzień zakończyć doktoratowy. / Od pokarmów już gną się stoły, / Lecą żarty uczonych wesołych. / W środku Pani zasiada Doktorka / Tuż przy Rady Naukowej Głowie, / Z drugiej strony zasię Promotorka, / Dalej nieco Recenzentowie. / Jam zaś świetne miejsce dostał w zysku: / Pod zegarem, w sąsiedztwie półmisków, / Więc by większe osiągnąć natchnienie, / Połudwice ćwiczę i pieczenie. / Apetyty wzmagają sałaty / Cudnej barwy i woni bogatej. / Zakończyły ucztę frykasy: / Pomarańcze i ananasy / Pośród gruszek i wiśni rumianych / W dość potężnych naczyniach szklanych. / Dionizosa płynem kielich wzbiera / I toastów nadchodzi chwila szczerza: / Wiwat, Anno, bo dziś wśród zawodów / Uwieńczeniem stałaś się Rodu, / Ucieszyłaś swego kierownika, / Stałaś się chlubą Słownika, / Zakończyłaś swój bieg olimpijski / Wśród przyjaciół Twemu sercu bliskich.

Profesor Jerzy Reichan zakończył swoje pracowite życie na ziemi 10 lutego 2026 r. w wieku 96 lat.

Literatura

- Bibliografia prac Jerzego Reichana za lata 1957–2001*, [w:] J. Okoniowa, B. Dunaj (red.), *Studia Dialektologiczne*, t. II, Kraków 2002, s. 27–35.
- Bibliografia prac Jerzego Reichana za lata 2002–2010*, [w:] H. Kurek, A. Tyrpa, J. Wronicz (red.), *Studia Dialektologiczne*, t. IV, Kraków 2010, s. 209–213.
- Bibliografia prac Jerzego Reichana za lata 2010–2018*, [w:] B. Grabka, R. Kucharzyk, A. Tyrpa (red.), *Studia Dialektologiczne*, t. V, Kraków 2019, s. 13–15.
- LESZCZYŃSKI Z., 2002, *Od Mikołajskiej do Straszewskiego przez Groble*, [w:] J. Okoniowa, B. Dunaj (red.), *Studia Dialektologiczne*, t. II, Kraków, s. 23–26.
- REICHAN J., 1975, *Zmiany we fleksji rzeczowników męskich zakończonych pierwotnie na spółgłoski wargowe palatalne w języku polskim na tle słowiańskim*, „Prace Instytutu Języka Polskiego”, 6, Wrocław.
- REICHAN J., 1980, *Małopolskie gwary jednonosówkowe*, cz. I–II, „Prace Instytutu Języka Polskiego”, 29, 32, Wrocław.
- REICHAN J. (red.), 1999, *Indeks alfabetyczny wyrazów z kartoteki „Słownika gwar polskich”*, t. 1–2, „Prace Instytutu Języka Polskiego”, 109, Kraków.
- REICHAN J., 2019, *Kazimierz Nitsch i Mały atlas gwar polskich*, „LingVaria” XIV, nr 1 (27), s. 317–329.
- REICHAN J., 2021, *Wspomnienie z badań gwaroznawczych prowadzonych przed 70 laty*, „Rocznik Ostrowski. Regionalne pismo popularnonaukowe”, nr 7, s. 225–232.
- REICHAN J., 2022, *Wyraz zalewajka w gwarach polskich*, „Prace Filologiczne” LXXVII, s. 397–407.
- REICHAN J., 2024, *Z perspektywy Małego atlasu gwar polskich*, [w:] A. Piechnik, M. Sagan-Bielawa, A. Sieradzka-Mruk (red.), *Zaczęło się wszystko od prostej mowy... Dar uczniów i przyjaciół Profesora Haliny Kurek z okazji Jej jubileuszu*, Kraków, s. 260–262.
- REICHAN J., 2025, *Nazwy zadymki śnieżnej z formantem -awa w gwarach polskich*, [w:] A. Kwaśnicka-Janowicz, M. Mycawka, R. Przybylska, M. Rak, K. Stachowski (red.), *Gwara i kultura w słowie zapisane. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Józefowi Kąsiowi*, „Biblioteka »LingVariów«”, t. 38, Kraków, s. 383–397.
- REICHAN J., WOŹNIAK K., 2004, *Polskie atlasy dialektologiczne i etnograficzne*, Kraków.
- REYCHAN S., 1992, *Pamiętniki dziwnego człowieka. Ze Lwowa do Londynu*, posłowiem opatrzył i do druku przygotował Jerzy Reichan, „Open”, Kraków.
- TYRPA A., 2019a, *O Profesorze Jerzym Reichanie z okazji dziewięćdziesiątych urodzin*, „Język Polski” XCIX, z. 3, s. 107–117.
- TYRPA A., 2019b, *Jubileusz Profesora Jerzego Reichana*, [w:] B. Grabka, R. Kucharzyk, A. Tyrpa (red.), *Studia Dialektologiczne*, t. V, Kraków, s. 9–11.
- TYRPA A., 2025, *Jerzy Reichan*, [w:] A. Kozłowska, T. Mika (red.), *Różne języki – różne metodologie – jedno towarzystwo. W 100-lecie Polskiego Towarzystwa Językoznawczego*, Kielce–Kraków, s. 222–223.
- ZIĘBA M., 2025, *Historia Dworu w Ostrowie. Wspomnienia Jerzego Reichana*, Ostrow.